

Ili... ili (1935) fra Gabro Cvitanović priča omiljenu anegdodu pučkog poučnog štiva o Aleksandru Velikom i susretu s običnim vojnikom istog imena (*Ili promijeni ime ili vladanje!*). Istu anegdotu donosi Matija Antun Reljković u svojoj poučnoj pučkoj knjižici *Nek je svašta* 1795. godine. Raspon pripovijedanja o Aleksandru Velikom kreće se od srednjovjekovnog štiva do pučkog poučnog štiva u dvadesetom stoljeću.

DIVNA ZEČEVIĆ

Martin Grgurovac, Pučko stvaralaštvo Slavonije i Baranje, Društvo književnika Hrvatske, Ogranak Vinkovci, Vinkovci 1987, 199 str.

U knjizi su po prvi put prikupljeni podaci o jednom dijelu pjesnika koji žive u Slavoniji i Baranji. Da se radi o većem broju pučkih pjesnika, može se zaključiti na temelju popisa sedamdeset imena onih koji nisu ušli u ovaj specifični pučki književni leksikon (vidi str. 30, *Nezastupljeni*) koji je uređen amaterskim zalaganjem Martina Grgurovca.

O svakom je pučkom pjesniku objavljena kraća biografska natuknica s fotografijom i adresom prebivališta i naznačeni su objavljeni radovi. I pored objavljenih malih fotografija, neki su pjesnici i pjesnikinje slikani u narodnim nošnjama. Slike su otisnute na način kako se objavljuju uzorci narodnih nošnji: figure su "izrezane" iz okvira fotografije i otisnute na bijeloj podlozi luksuznog papira. Među njima je slika nešto poznatijeg pučkog pjesnika Mile Krajine, koji se fotografirao s kuburom za pojasom i s guslama u lijevoj ruci; Ilija Dretvić drži tamburicu i dvojnice; Vladimir Rešković drži knjigu u ruci, a na prsluku mu je ušiven hrvatski grb. Osmero njih, među njima i dvije pjesnikinje, imaju držanje književno-etnoloških manekena koji emotivno i samouvjereno na sebi izlažu nošnju svoga kraja.

Nakon biografske natuknice slijedi izbor dvije do tri pučke pjesme ili poneki ulomak proznog teksta. Ima pjesnika i sa završenim fakultetom, jedan liječnik, akademski slikar,

pravnik, novinar, tu su zatim prosvjetni radnici, domaćice, radnici različitih kvalifikacija, poljoprivrednici. Ima i takvih koji imaju samo četiri razreda osnovne škole, pa o jednome od njih možemo pročitati: "Ne piše. Govori iz glave, napamet" (str. 56). Uz tog je pučkog pjesnika, Eugena Bučko, objavljena osim pjesme i pučka književna inventura osobnog života pod naslovom *Važniji događaji u mojemu životu*: "1940. g. regrutacija; 1941. mobilizacija, kapitulacija, okupacija; 1944. mobilizacija; 1945. oslobođenje; 1946. agrarna reforma; 1949. kolektivizacija; 1950. arondacija; 1953. reorganizacija SRZ, likvidacija OPZ, kooperacija sa ZZ; 1962. komesacija; 1963. elektrifikacija; 1965. privredna reforma; 1972. devalvacija; 1969. likvidacija ZZ i prijelaz u PIK; 1975. delegacija(e); 1983. stabilizacija; 1984. g. i sve ostale godine - stabilizacija" (str. 57).

Nakon predgovora, kojemu je naslov *Pučke književnosti ne može biti bez pučkih književnika(!)*, Martin Grgurovac donosi pregled sudionika četrnaest do sada održanih *Sijela pučkih pisaca Slavonije i Baranje* u Deletovcima od 1974. do 1987. godine, kao i pregled pučkih pjesnika koji su sudjelovali u *Županijskom zborniku, Slavonskom narodnom kalendaru čiča Grge Grginog* i u reviji *Dakovački vezovi*.

Nisam recenzent knjige, kako je otisnuto na kraju, nego sam nakon pregledanog rukopisa dala *Mišljenje* kako bi autor mogao prikupiti sredstva za objavljivanje knjige.

DIVNA ZEČEVIĆ

Trivijalna književnost, Zbornik tekstova, priredila Svetlana Slapšak, Studentski izdavački centar UK SSO Beograda, Institut za književnost i umetnost, Beograd 1987, 192 str.

Nakon uvodne riječi Svetlane Slapšak slijede radovi od kojih je najveći dio iznesen na skupu o trivijalnoj književnosti 1984. godine u Beogradu; navodim ih redom: Zdenko Škreb, *Trivijalna književnost*; Darko Gašparović,

Starogrčki ljubavni roman - antička trivijalna vrsta?; Vladimir Biti, *Pogled na trivijalnu književnost danas*; Ana Radin, *Eventualne formalno-semantičke distinkcije*; Marija Mitrović, *Trivijalna književnost i književna kritika*; Nada Popović-Perišić, *Trivijalno i stid*; Mirjana Detelić, *O ontološkom statusu trivijalne književnosti*; Svetlana Slapšak, *Ima li trivijalna književnost potomke?*; Pavao Pavličić, *Pučka, trivijalna i masovna književnost*; Rasko Močnik, *Trivijalni nežanr: Pornografski "Roman"*; Slobodanka Peković, *Bajka, pouka i trivijalna književnost*; Milanka Petrović, *Vestern-roman kao žanr trivijalne književnosti*; Dušan Ivanić, *Elementi trivijalnog u prozi srpskog realizma*; Alida Matić, *Pripovijedački postupak Marije Jurić-Zagorke*; Mihajlo Pantić, *Pavao Pavličić: Paradigma sedamdesetih - od fantastike ka trivijalizaciji*; Nada Vučković, *Socijalni aspekti trivijalne književnosti*; Jadranka Goja, *Problemi trivijalne književnosti: neki socio-aspekti*; Alida Matić, *Selektivna rezimirana biografija radova o trivijalnoj književnosti*.

U tekstu *Trivijalna književnost* Zdenko Škreb upućuje na svoju studiju o trivijalnoj književnosti u zborniku studija *Književnost i povijesni svijet* 12, 1981. godine: "Začudo, ni najstručnije recenzije zbornika nisu poklonile mnogo pažnje toj studiji, pogotovo nisu istakle djelo čikaškog stručnjaka Johna G. Caweltija, prikazano u studiji, koji dolazi do istih zaključaka u svom djelu *Adventure, Mystery and Romance. Formula Stories as Art and Popular Culture* (1976)."

Upozorila bih na tekst Nade Popović-Perišić *Trivijalno i stid*, dešifriranje klišeja na primjeru *Gričke vještice* i na tekst Dušana Ivanića *Elementi trivijalnog u prozi srpskog realizma*. Taj je tekst inspirativan jer upućuje na, u tom smislu, neispitanu sferu hrvatskog realizma, gdje su ponekad trivijalni klišeji u funkciji razotkrivanja društvene pokvarenosti.

Posebno valja upozoriti na vrijedan pokušaj terminološkog razgraničenja Pavla Pavličića u ogledu *Pučka, trivijalna i masovna književnost*. Namjera autora nije: "da išta u terminološkom smislu definitivno sugerira"; tema je otvorena, tim prije jer je u odnosu na pučku književnost Pavličićev tekst prvi pokušaj razgraničenja pučke u odnosu na

trivijalnu i masovnu književnost. Pavličić je odredio vitalne aspekte književnog procesa: pisac, tekst i čitalac, kao jednostavan i pouzdan kriterij razgraničenja. Pokazao je jasno i pregledno terminološke razlike. Međutim, lako je zapaziti da ga je zavelo svojstvo pučke književnosti da inzistira na svojoj vezi sa zbiljom. Pavličić tako naglašava praktičnu korist koju pučka književnost pruža čitateljima, a gubi iz vida činjenicu, koja se ističe već i u nazivima pučkih književnih tvorevina, a to je tipična sprega pouke i zabave, korisnog i ugodnog! Ne treba zaboraviti da je pouka zabavna i da je zabava poučna. Rekla bih gotovo da je Pavličić nedistancirano "povjerovao" u praktičnu korist pučkog štiva; tek je čitaocima trivijalne književnosti pripisao da su "svjesni postojanja književnosti kao zasebne sfere" (str. 77), pa bi se upravo po tome razlikovali čitaoci trivijalne književnosti od čitalaca pučke književnosti. Kalendarsko štivo pokazuje da su praktične pouke isto tako zabavne, često su zabavnije negoli praktične i korisne, i svode se uvijek na moralnu pouku; moralna se pouka iznosi i u savjetima o obrađivanju zemlje, vođenju trgovine, u pričanju anegdota, šaljivih priča kao i u pjesmama i povijesnim pričama. U pučkoj književnosti "više vrijednosti" upisane su u tekst kao etičke vrijednosti a moralna je pouka istovremeno i zabavna i korisna (praktična).

Svijest o književnosti kao zasebnoj sferi imaju i pisci i čitaoci pučke književnosti; svjesni su, naime, da književnost spašava od zaborava i prolaznosti i zato bi sve što je značajno trebalo da uđe u pjesmu; najteže im je upravo onda kad sve pojedinosti događaja i sve sudionike rata ne mogu imenovanjem spasiti od zaborava i transportirati u "vječnost" zasebne sfere književnosti. Spas od zaborava je i ugodan i koristan, nalazi se u suštini pisanja i čitanja napisanog ili slušanja onoga što je napisano i tiskano. Književnost bi uopće bila doista trivijalna čovjekova manifestacija kada bi svijest o književnosti kao zasebnoj sferi potvrđivala svoje postojanje tek od trivijalne književnosti. Svijest o književnosti kao zasebnoj sferi ima guslar i oni koji ga slušaju, isto kao i pučki pisac i oni koji ga čitaju. Trebalo bi razmotriti što je to što "zabavlja" čitaoca trivijalne književnosti za razliku od onoga pučke književnosti.

Kao tipičan sadržaj masovne literature, navodi Pavličić npr. temu atentata na J. F. Kennedyja, ali to je isto tako i omiljena tema pučkih pjesnika, pa imamo taj događaj opjevan u pučkom desetercu kao i slijetanje čovjeka na mjesec ili poplavu u Zagrebu.

Pavličićev je tekst poticajan za daljnje pokušaje terminoloških razgraničenja fenomena pučke, trivijalne i masovne književnosti. U ovom zborniku Pavličićev tekst postaje nezaobilazan.

DIVNA ZEČEVIĆ

Ivan Čolović, *Divlja književnost*, Etnolingvističko proučavanje paraliterature, Nolit, Beograd 1985(?), 294 str.

Autor ove zanimljive knjige bavi se književnim žanrovima koji se "ako ne na osnovu vrednosti, ono bar generički, svrstavaju u književnost: trivijalnu, masovnu, pučku, amatersku, zabavnu, subliteraturu" (str. 9). A jedan od osnovnih ciljeva knjige, po njegovu mišljenju, jest "da pokaže da je analiza jezičke strukture proizvoda folklorne simboličke komunikacije relevantna i za etnologiju".

Knjiga se, dakle, zasniva na iscrpnoj analizi nekonvencionalne, netradicionalne etnološke građe. Bavi se novim epitafima (nadgrobni natpisima), novinskim tužbalicama (osmrtnicama), novim narodnim pjesmama i "fudbalskom pričom", tj. stilom i sadržajem novinskog izvještavanja o nogometu.

Veći dio rasprave o novim epitafima već je prije objavljen u knjizi istog autora *Književnost na groblju*, koja je prikazana u ovom godišnjaku (knj. 21, 1984, 101-104). Novinske osmrtnice već desetak godina izazivlju pažnju etnologa, još od vremena kad je trebalo dokazivati etnološku relevantnost *suvremenih, banalnih* pojava. Za Čolovića su novinske osmrtnice "suvremeni vid tradicijske folklorne posmrtnice i komemorativne komunikacije" (str. 111). Maštovitom tekstološkom analizom autor utvrđuje formu *prozne epistole* i ovako je komentira: "(...) prepisku poznaju i

upražnjavaju najširi slojevi stanovništva, a forma pisma omogućava da se u tekstu sačuva smer tužbaličke komunikacije - od ožalošćenih prema pokojniku; pismo, takođe, dozvoljava naraciju i prisan razgovorni ton" (str. 112). Jedna od najvažnijih poruka tih tekstova jest da mrtvi nisu zaboravljeni (str. 114).

Ali, kao i u svakom književnom žanru, i ovdje se javljaju mješoviti fenomeni. Čolović ih klasificira kao *narativno-epistolarne* (str. 117) tekstove koji u jednoj sekvenci pričaju o smrti a u drugoj se obraćaju pokojniku. U tekstološkoj analizi, naravno, ne gubi iz vida ono što je zbog uređivačke politike, koja još uvijek osmrtnice i neke formulacije u njima smatra *primitivizmom* redakcijskim zahvatima pretvoreno u konvenciju.

Razmatrajući stoga improvizaciju i konvenciju u tekstovima novinskih osmrtnica, Čolović iz tekstološke analize prelazi u etnološku. Bavi se funkcijom osmrtnica koje "ne služe izražavanju ličnih osećaja i stavova, nego, naprotiv, njihovom saobražavanju društveno sankcionisanom konvenciji" (str. 123). Slijedeći Meletinskoga "socijalno obuzdavanje i regulisanje ličnih emocija zbivaju se tokom celog čovekovog života, pre svega pomoću obreda" (str. 126).

Ipak, mogli bismo dodati i ovo: sivi novinski papir više ili manje šabloniziranih osmrtnica omogućuje očitavanje gotovo cjelokupne društvene strukture živih, naših regionalnih, socijalnih i konfesionalnih sličnosti i razlika. Kao etnolozi sve više uviđamo da je riječ o obredu prijelaza koji nastavlja funkcionirati u našim osobnim životima. A uz očitu tendenciju "obuzdavanja" emocija u osmrtnicama naziremo otpor konvenciji koji se iskazuje kao biografska individualizacija pokojnika. Osmrtnica je u biti *nukleus* biografije, katkad jedini, makar posmrtni dokaz postojanja pojedinca koji se bio izgubio u suvremenoj gomili. Tako bi etnološka analiza zapravo mogla dopuniti tekstološku. Uostalom, čini se da kako god tekao proces ujednačavanja, osmrtnice još neko vrijeme neće prestati privlačiti pažnju etnologa, čemu, među ostalim, pridonosi baš Čolovićev rad.

Daljnja su Čolovićeve preokupacija nove narodne pjesme. Promatra ih kao *folklorizovani folklor* i zapravo uspješno pokazuje